

مسائل پولی، بازرگانی و توجه به اندیشه های اقتصادی ضروریست.

به هر تقدیر آنچه که وجه تمایز اساسی این کتاب بانوشتارهای مشابه در زمینه خاورمیانه می باشد؛ توجه به رویکرد اقتصادی اجتماعی منطقه ای و درون سرزمینی خاورمیانه می باشد. مطالعه این کتاب از همین روی به علاقمندان و کارشناسان خاورمیانه توصیه می شود.

آینده فرهنگ عربی در سده ۲۱

مستقبل الثقافة العربية فی القرن الحادی و
العشرین: المنظمة العربية للتربية و الثقافة و
العلوم، تونس ۱۹۹۸، ۵۵۲ ص ص .
مهدی قویدل دوستگوی
دانشجوی کارشناسی ارشد روابط بین الملل
دانشگاه شهید بهشتی

کتاب «آینده فرهنگ عربی در سده ۲۱» شامل مجموعه مقالاتی است که در خلال یازدهمین نشست دوره ای وزیران و مسئولان فرهنگی جهان عرب در سال ۱۹۹۸ در تونس ارائه شد و سپس در ماه اوت همین سال از سوی سازمان عربی علمی فرهنگی و آموزشی در تونس به چاپ رسید. این کنفرانس به منظور پاسخ گویی به بسیاری از پرسشهایی برپا شد که ذهن فرهنگیان، روشنفکران و مسئولان مربوط به امور فرهنگی را به خود مشغول کرده است.

این کتاب علاوه بر یک مقدمه در چهار بخش تنظیم شده است. بخش اول مربوط به دورنمای فرهنگ عربی و شامل پنج مقاله است.

در مقاله اول تحت عنوان «جهانی شدن و گفتگوی فرهنگ‌ها» دکتر برهان غلیون استاد جامعه‌شناسی و مدیر مرکز مطالعات شرق معاصر در سوربن فرانسه معتقد است که انقلاب اطلاعات تقسیم فرهنگ‌های ملی را نادیده گرفته و زمینه جدید و مشترکی برای تعامل فرهنگ جهانی که از مرزها می‌گذرد فراهم می‌سازد. وی ضمن اشاره به آثار جهانی شدن فرهنگ در قالب گسترش زمینه‌ها و امکانات تعامل فرهنگی بین فرهنگ‌های بزرگ تاریخی به سه چالش اصلی در مقابل برخی فرهنگ‌ها اشاره می‌کند که نمی‌توانند در برابر جهانی شدن واکنش مثبت نشان دهند. ۱) گرایش روزافزون انقلاب ارتباطات به سوی فرمانبرداری فرهنگ از منطق تجارت ۲) ریشه دار شدن پویایی تسلط فرهنگی یا امپریالیسم فرهنگی و تسلط ارزشهای فرهنگ‌های بزرگ ۳) انفجار بحران هویت و مشکل شناخت خویشتن. «فرهنگ عربی جهانی شدن» نام مقاله دوم است که دکتر ذیاب مخادمه استاد علوم سیاسی دانشگاه اردن ارایه داده است. وی جهانی شدن را یک

پروژه امریکایی می‌داند که هدفش یکپارچه کردن جهان از طریق سرمایه‌داری بازار است.

در مقاله سوم تحت عنوان «آینده فرهنگ عربی: راه جدید آزادی» دکتر انور عبدالملک محقق مصری در زمینه فرهنگ و اندیشه معتقد است که آینده فرهنگ عربی قبل از هر چیز به مشخص کردن گرایش امت عربی در دوره شکل‌گیری جهان جدید بستگی دارد. به این معنی که گرایش تمدنی اعراب باید فراگیر بوده و منحصر به اقتصاد، انتقال فناوری و شناخت نباشد. در کنار آن باید با زمان حرکت کرد و نباید در دایره هژمونی آمریکایی صهیونیستی موسوم به جهانی شدن ذوب شد.

«نقش روشنفکر در نوسازی اجتماعی و بیداری فرهنگی» نام مقاله دکتر حلیم برکات استاد دانشگاه جرج تاون است. دکتر برکات، ارایه فهمی نواز هویت عربی و به طور کلی هویت را از وظایف مهم روشنفکران برشمرد و خواستار فعال شدن جامعه مدنی شد. در مقاله پنجم دکتر انور الزعبی مشاور وزیر فرهنگ اردن

معتقد است که فرهنگ عربی در حال رکود به سر می برد و در معرض تهدید قرار دارد ولی با خطر زوال مواجه نیست. در این مقاله تحت عنوان «آینده فرهنگ عربی در جهان متغیر» برای رفع تهدید فرهنگ عربی خواهان نوسازی، ریشه‌ای شدن فهم و گسترش و تعمیم آن شد.

بخش دوم این کتاب تحت عنوان فرهنگ علمی شامل نُه مقاله است مقاله اول تحت عنوان «فرهنگ علمی در جهان عرب: آیا چیز جدید است؟» از سوی دکتر اسامه امین الخولی استاد دانشگاه قاهره و معاون سابق سازمان عربی آموزشی علمی و فرهنگی ارائه شد. وی با اشاره به تحولاتی همچون ظهور ببرهای آسیایی، حاکمیت بازار، فروپاشی شوروی و نظم نوین جهانی مطرح شده از سوی آمریکا یادآور شد که مادر جهان عرب شاهد سایه افکندن پدیده جهانی شدن بر تمام تحلیل و ارزیابی‌ها هستیم. وی با اشاره به حقوق مالکیت معنوی، آزادی تجارت و خدمات از جمله خدمات فرهنگی گفت توجه کردن به تأثیرات تحولات به ویژه جهانی شدن بر فرهنگ علمی یک ضرورت است.

مقاله دوم را دکتر عبدالعزیز غرمول استاد علوم در دانشگاه الجزیره تحت عنوان «فرهنگ عربی و فن آوری» ارائه داد. وی در این مقاله با تاکید بر مسئله آگاهی نسبت به آینده آن را یکی از پایه‌های سیاست تکنولوژی عربی و همچنین یکی از مشکلاتی دانست که بدون سیاست فرهنگ تکنولوژیک نمی توان از نظر سیاسی آن راحل کرد. آگاهی نسبت به آینده در فضای سیاسی دارای آزادی تبادل اطلاعات، فرصت‌های افزایش سطح زندگی و توزیع خدمات فرهنگی بین افراد جامعه رخ می دهد. و این حاصل نمی شود مگر از طریق درک ارزشهای فرهنگ اطلاعات.

در مقام سوم تحت عنوان «فرهنگ عربی و اینترنت» دکتر محمد الناصر شمام مدیر مرکز رایانه‌ها در جمهوری تونس با اشاره به مزایای استفاده از شبکه جهانی اینترنت یادآور شد که اعراب دارای میراث فرهنگی و تمدن بزرگ و کهن و هم‌اکنون دارای فعالیت‌های فرهنگی هستند که بر فرهنگ جهانی تأثیر می‌گذارد اینترنت به عنوان مدرن‌ترین ابزار تبلیغاتی باید انتقال دهنده این میراث به بقیه

جهان باشد. دکتر شمام همچنین به برخی چالشهایی که جهان عرب از ناحیه تکنولوژی جدید اطلاعات با آن مواجه است اشاره می کند.

در مقام چهارم تحت عنوان «صنایع فرهنگی و نوسازی فرهنگ»، دکتر ادیب اللجمی مشاور سابق مدیر کل سازمان عربی علمی فرهنگی آموزشی به ذکر این نکته اشاره می کند که صنایع فرهنگی در وهله اول به توسعه بخش فرهنگی و آنچه اهل فرهنگ ابداع می کنند مربوط می شود مثل سینما و تلویزیون. دکتر اللجمی به سه مقوله ثابت میراث تمدن اسلامی، زبان عربی و واحد بودن فرهنگ عربی به رغم تعدد کشورهای عربی اشاره و تأکید می کند که نوسازی فرهنگ عربی در بعد قومی با توسعه تولید کمی و کیفی فرهنگی در دو چهار چوب ملی و قومی و با تعمیق پیوند فرهنگی بین کشورهای عربی شروع می شود. وی همچنین به اهمیت رسانه های ارتباطی مدرن مثل رادیو و تلویزیون و رایانه اشاره می کند و نقش آنها را در نوسازی فرهنگ مهم تلقی می کند.

در مقاله پنجم که دکتر

«ابراهیم بدران» استاد دانشگاه اردن تحت عنوان «فرهنگ عربی و عصر اطلاعات» به رشته تحریر درآورده است به انفجار اطلاعات اشاره شده که احتمالاً طی سالهای آینده نظام جدید اطلاعاتی، بعد فرهنگی جدید جهانی را به وجود خواهد آورد. در مقاله ششم تحت عنوان «زبان عربی و عصر اطلاعات» دکتر «نبیل علی» معاون مرکز تحقیقات و توسعه قاهره بر نیاز فوری به یک نهضت فراگیر زبانی برای پاسخ به ضروریات عصر اطلاعات تأکید می کند. وی نقش زبان در عصر اطلاعات فعلی را محوری و اساسی می داند و خواستار جلوگیری از کم اهمیت شدن زبان عربی، نوسازی شیوه های آموزش زبان عربی و به روز درآوردن کاربر این زبان می باشد.

در مقاله هفتم تحت عنوان «فرهنگ عربی و جهانی شدن از طریق الگوهای زبانی» زبان به عنوان وسیله ای توصیف شده که به وسیله آن دژ هویت فرهنگی از طریق سست کردن پایه های داخلی فرهنگ فتح می شود.

دکتر عبدالسلام المسدی استاد دانشگاه تونس با اشاره به جهانی شدن

فرهنگ، خطر را در یادگیری زبانهای خارجی نمی‌داند بلکه خطر را در نادیده گرفتن آن می‌داند. وی خطر را در برداشتن مرزهای بین مفهومی طبیعی زبان ملی و مفهوم طبیعی لهجه‌های عامیانه می‌داند. وی معتقد است که باید با مجهز شدن به فرهنگ با هویت تمدنی، مجهز شدن به هویت فرهنگی دارای تولید فکری، در اختیار داشتن فکر دارای نهاد‌های علمی و با علم دارای آزادی معرفتی یک جبهه آماده فرهنگی تشکیل داد.

در مقاله هشتم که دکتر عبدالله محمدغذامی استاد دانشگاه ملک فهد در ریاض، تحت عنوان «زبان عربی در مقابله با چالش‌های قرن ۲۱» ارائه داد، اشاره می‌کند که زبان عربی با چالش‌های خارجی مثل فرآیند جهانی شدن و جهانی شدن زبان انگلیسی مواجه است. زبان علمی دنیا زبان غربی هاست و در زمینه اطلاع‌رسانی نیز زبان انگلیسی به ویژه امریکایی حرف اول را می‌زند. وی خواهان همکاری اعراب، فرانسویها و چینی‌ها که احساس خطر بیشتری در این زمینه می‌کنند شد، تا با این چالش مقابله شود. دکتر غذامی

چالش‌های داخلی پیش روی زبان عربی را خطرناکتر از چالش‌های خارجی می‌داند. وی لهجه‌های محلی و زبان ترانه‌ها و سینما و تأثیر را از جمله چالش‌های داخلی زبان فصیح عربی می‌داند.

در مقاله نهم که دکتر سالم الغزالی استاد کامپیوتر دانشگاه تونس و دانشگاه‌های اردن تحت عنوان «رأیانه و آینده زبان عربی» ارائه داده است وی با اشاره به «مسئله تکنولوژی زبان» به جایگاه و ویژگی‌های زبان عربی در مسائل پیشرفته اطلاع‌رسانی قبل رأیانه می‌پردازد.

بخش سوم کتاب تحت عنوان «آمادگی تربیتی و روانی فرهنگ آینده» شامل چهار مقاله است. مقاله اول را دکتر عمر محمد التومی الشیبانی «استاد دانشگاه الفاتح در لیبی تحت عنوان «آمادگی آموزشی و روانی فرهنگ آینده» ارائه کرده است وی با اشاره به اهمیت فرهنگ و اهمیت توسعه آن در جهان عرب نسبت به ضعف نسبی فرهنگ عربی ابراز نگرانی می‌کند. وی ارتباط دادن نظام‌های تربیتی و آموزشی به ارزش‌های اسلامی، برنامه ریزی علمی توسعه یافته، برقراری دموکراسی فرهنگی در جهان عرب،

حمایت از آزادیهای عمومی در جوامع عربی و توجه به زبان عربی را از راههای احیای فرهنگ عربی می‌داند.

در مقاله دوم تحت عنوان «میراث تمدنی ونوسازی فرهنگ» دکتر احمد ابوزید استاد دانشگاه قاهره مشکل اولیه فرهنگی را چگونگی نوسازی میراث تمدنی عربی برای مقابله با مقتضیات زمان می‌داند. وی گسترش نفوذ فرهنگ بیگانه غربی به ویژه فرهنگ امریکایی را مهمترین خطر در پیش روی فرهنگ عربی عنوان می‌کند.

«فرهنگ عربی و حقوق بشر» نام مقاله دیگری است که دکتر مطانیوس الحلبی پژوهشگر و مدیر کل وزارت فرهنگ لبنان ارایه داده است. وی معتقد است که فرهنگ عربی هنوز به صورت کسامل اصول دموکراتیک، عدالت و برابری را محقق نساخته است. وی در این رابطه به ناقص بودن حقوق زنان در جوامع عربی اشاره می‌کند.

در مقاله چهارم نیز تحت عنوان «فرهنگ عربی و حقوق بشر» توسط دکتر الطیب البکوش استاد دانشگاه تونس و رئیس بنیاد عربی حقوق بشر ارایه داده است.

وی در بخش از مقاله فرهنگ متعصب دینی را عامل کشتارها در الجزایر و خشونت در مصر می‌داند. بخش چهارم کتاب تحت عنوان «فرهنگ عربی و چالشهای سیاسی و اقتصادی» شامل دو مقاله است. دکتر ابراهیم الدقاق پژوهشگر فلسطینی و استاد دانشگاه مقاله ای تحت عنوان «فرهنگ عربی و عربی بودن بیت المقدس» ارایه می‌دهد. وی با ارایه گزارشی از وضعیت تاریخی، جمعیتی، اقتصادی و اجتماعی شهر بیت المقدس به یهودی کردن و عربی کردن شهر توسط اسراییلی ها اشاره می‌کند. «فرهنگ عربی و نظم نوین جهانی» نام آخرین مقاله این کتاب است که دکتر محمد محبوب استاد فلسفه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تونس ارایه داده است.

در مجموع می‌توان گفت که ارایه کنندگان مقاله های کتاب «آینده فرهنگ عربی در قرن ۲۱» انقلاب اطلاعات را غیر قابل مهار و جهانی شدن فرهنگ ها را یک واقعیت فرض می‌کنند. جهانی شدن فرهنگ چالشهای بزرگی را در برابر خرده فرهنگ عربی قرار می‌دهد. فرآیند جهانی شدن در پنج نکته اصلی بر

تازه‌های کتاب دربارهٔ خاورمیانه

نهیة و تنظیم: دکتر حمید احمدی

ریس گروه علوم سیاسی دانشکده حقوق و

علوم سیاسی دانشگاه تهران

Martin Sicker, *The Pre-Islamic Middle East*, Westport, CT: Praeger Publishers, 2000, 212 pages.

خاورمیانه در دوران قبل از اسلام

هدف نویسنده آن است که نشان دهد الگوهای تاریخی تاریخ خاورمیانه را باید در وهله نخست براساس چند عامل تعیین کننده نسبتاً دائمی درک کرد. به نوشته نویسنده، توسعه دولت خاورمیانه‌ای و روابط میان دولتی به نحو زیادی تحت تأثیر آمیزش عوامل جغرافیایی، شکل زمین و عوامل مذهبی قرار داشته و دارد. برای نمونه او معتقد است که شاهراه‌های نظامی و تجاری خط لوله‌های نفتی امروز را می‌توان وارث راههای نظامی و تجاری استراتژیک دوران باستان دانست. وی با توجه به تکرار کشمکش مسلحانه در سراسر تاریخ خاورمیانه، این نکته را کشف می‌کند که چگونه ملاحظیات ژئوپولیتیک و مذهبی

فرهنگ عربی فشار می‌آورد: ۱) سرعت تغییرات که از لحاظ فرهنگی بین نسلها شکاف ایجاد می‌کند ۲) ضعف تولید فرهنگ عربی ۳) ضعف اقتصادی فرهنگ عربی به علت سطح پایین اقتصادی و ضعف ساختار فرهنگی ۴) کوچکی بازار فرهنگ عربی در سطح ملی ۵) ادامه و گاهی تشدید شکاف بین نخبگان ابزاری و نخبگان فکری. این کتاب از آنجا که در برگیرنده مقالات متعدد از بیشتر کشورهای عربی دارای فرهنگ‌های تقریباً مختلف و همچنین مقالات اساتید دانشگاه و کارشناسان مسائل فرهنگی کشورهای مختلف عربی است در خور توجه و کاری کم نظیر است.